

HISTÒRIA Els treballs pòstums de l'historiador reusenc estan dedicats a la bandera, l'himne, la sardana i Sant Jordi.

Pere Anguera: els símbols nacionals de Catalunya

GENÍS BARNOSELL

L'any 2008 Pere Anguera ja va publicar *L'11 de setembre. Història de la Diada (1886-1938)*¹ on documentava l'ascens d'aquesta data com a diada nacional. Iniciada la seva commemoració el 1886 per un sector del Centre Català a Santa Maria del Mar, fou impulsada per grups de joves que presentaven el passat com «la constatació del bon saber regir-se dels catalans amb llibertat i per la llibertat». Enmig d'entrebancs de les autoritats, prohibicions (especialment durant la dictadura de Primo de Rivera) i garrotades policials, les minoritàries peregrinacions a l'estàtua de Rafael Casanova de la segona meitat de la dècada de 1880 esdevingueren cada vegada més concorregudes al llarg del primer terç del segle xx –amb gent provinent de tot Catalunya– fins que durant la República es tornaren multitudinàries; el 1932 van reunir prop de 200.000 persones.

Ara, i de manera pòstuma, es publiquen quatre altres treballs d'Anguera dedicats a tants altres símbols de Catalunya: les quatre barres, l'himne dels segadors, la sardana i Sant Jordi, en un context en què diada, senyera i himne són considerats símbols nacionals de Catalunya a l'article 8.1 de l'Estatut de 2006 (article acceptat com a constitucional de manera descafeïnada a la sentència del TC de 28/6/2010),² i que el maig de 2009 la Generalitat va iniciar els primers tràmits per declarar la sardana dansa nacional, men-

tre que Sant Jordi es troba en una situació insòlita, ja que la seva diada gaudeix de popularitat des de fa segles però no és festa laboral i, en canvi, és des de 1999 «Dia Internacional de la Catalunya Exterior».

A *Els segadors. Com es crea un himne*,³ Anguera hi relata la conversió d'«Els segadors» de cançó popu-

plegat a un lector no entès. La primera versió d'«Els Segadors» –una cançó popular amb orígens al segle xvii– la publicà Milà i Fontanals el 1882⁵ amb diverses variants. La versió A, que l'havia recollit Jacint Verdaguer vers 1863-64, és la que comença «Ai ditxosa Catalunya | qui t'ha vista rica i plena! / Ara'l Rey nostre senyó |

declarada'ns té la guerra / Lo gran comte d'Olivar | sempre li burxa l'aurella: / 'Ara es hora, nostre Rey, | ara es hora que fem guerra' / (...).⁶ L'any 1892 Francesc Alió la publicà, amb alguna petita variant estilística, canviant el primer hemístiqui per «Catalunya comtat gran», afegint la tornada que esdevindrà famosa («Bon cop de falç / defensors de la terra. / Bon cop de falç») i amb una música que s'inspirava en la nombre xxvii del mateix *Romancerillo...*, de Milà i que també tractava de segadors, si bé era ben diferent de l'«Ai ditxosa Catalunya...».⁷ Fou a partir d'aquí, amb les necessàries harmonitzacions i adaptacions, que la cançó es féu de nou popular. El 1899 Emili Guanyavents compongué, arran d'un concurs, la versió actual –«Catalunya triomfant...», adaptada a la música d'Alió. En els anys següents, ambdues lletres competirien, usant els més laics la de Guanyavents i els més religiosos la de «Catalunya comtat gran...» –a causa de la contundent afirmació d'aquesta darrera: «Varen treure'l bon Jesús | tot cobert ab un vel negre: / Aquí és nostre capità (...).».

Araus familiar Pere Anguera

lar a himne nacional. Aquest procés ja el van explicar perfectament fa un temps Josep Massot, Salvador Pueyo i Oriol Martorell⁴ –de fet, el van explicar més bé que no pas ho fa la versió publicada d'Anguera, que ni tant sols inclou les diferents lletres, cosa que complica força la comprensió de tot

El que aporta Anguera a aquesta història és un devessall de cites, extretes de les més diverses publicacions, que il·lustren la popularització de la cançó en els medis catalanistes, les agres crítiques sorgides dels sectors espanyolistes i les prohibicions i estomacades rebudes de la policia que varen puntejar el seu ràpid ascens a partir del canvi de segle fins a la consideració d'himne extraoficial de Catalunya –si bé no es presta gens d'atenció a la competència entre les dues versions. Cal tenir present, però, que a la dècada de 1930 competia encara amb un estol d'himnes –des d'*A las barricadas* de la CNT a l'*Himne de Riego*, oficial de la República– i que l'oficialitat només li arribà el 1993.

A *Les quatre barres*⁸ hi trobem l'evolució que porta la bandera catalana de ser una «bandera històrica», amb orígens medievals, a una veritable «senyera nacional». Anguera hi sosté que al llarg del segle XVIII i bona part del XIX les quatre barres es van mantenir com a «símbol històric, més o menys sentimental o ornamental» –mentre l'estat maldava per fer-ne desaparèixer el record. A partir, més o menys de mitjan segle XIX el seu ús començà a incrementar-se i a prendre un «sentit reivindicatiu» i «la politització definitiva, la voluntat d'exhibir la bandera com a clar exponent ideològic de reivindicació, va prendre cos a la dècada de 1880» (p. 47). En un recorregut puntejat altra vegada de prohibicions i persecucions, «a la segona dècada del segle

xx, el reconeixement de la bandera quadribarrada» era «del tot normalitzat (...) per a la majoria de la societat catalana», si bé no pas per a les autoritats estatals i eclesiàstiques (p. 191). Una altra vegada, després del parèntesi de la Dictadura, la república significà l'esclat de les quadribarrades, al costat de les banderes republicanes.

Anguera aporta un devessall de cites, extretes de les més diverses publicacions, que il·lustren la popularització d'*Els segadors* en els medis catalanistes i el seu ràpid ascens fins a la consideració d'himne extraoficial

Si les quatre barres són un símbol antic de Catalunya, no hi ha dubte que també ho és Sant Jordi.⁹ Al segle XVIII la celebració es dividia entre una celebració estamental més aviat rutinària i una diada popular al voltant de les roses, en una dualitat que es mantindria al llarg del segle XIX. A la dècada de 1880 la celebració començà a ser impulsada amb finalitats catalanistes, primer per l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques

i després per moltes altres entitats. Contra el que podria semblar, foren grups tant religiosos com laics els que impulsaren la celebració, si bé els primers intentaren durant un temps impulsar el sant com a primer emblema de Catalunya. En aquest procés, el nom de Jordi es popularitzà i esdevingué «prototipus d'home paradigmàtic de la terra» (p. 60). A començaments de segle, Sant Jordi ja era una metàfora ben estesa de les aspiracions catalanistes, i a la dècada de 1930 es trobava àmpliament difosa a molts sectors socials i polítics, de manera que un grup de la CEDA de Reus podia demanar-li al Sant, el 1935, que alliberés Catalunya d'ateus i separatistes: «impetrem, germans de Catalunya, el patrocini del Cavaller Sant Jordi (...) Que alliberi la Regió Catalana! Que en la retorni tal com la volem: fidel a les seves tradicions, a la seva llei, tal com va somniar-la el gran bisbe de Vic! [Torràs i Bages]» (p. 108-109).

Finalment, en un darrer llibre,¹⁰ Anguera analitza la conversió de la sardana de «ball amb tradició i arrelament en una geografia força limitada (...) i sense cap mena de connotació, ni simbòlica, ni identitària» en «dansa nacional», tot provocant alhora «el retrocés, la menysvaloració o el refús d'altres danses tradicionals que en les respectives i diverses comarques gaudien de sòlida fama i acceptació popular, com les jotes a la Ribera d'Ebre» (p. 147-149).

L'ESPILL34

A partir de l'àmplia documentació aportada en aquests llibres, es pot afirmar que en un i altre cas el recorregut no és gaire diferent. Reinterpretant al llarg de la dècada de 1880 el que abans només eren cançons, festes o balls tradicionals, o dates i ensenyas històriques sense connotacions especials, el catalanisme elaborarà en un termini prou curt d'una vintena d'anys un conjunt de símbols que havien d'esdevenir un «emblema d'identitat per a marcar la persistència de trets diferenciadors dins d'Espanya, la pertinença a la qual en cap moment no era qüestionada, però que es contraposava a la voluntat castellanitzadora impulsa-

A partir de 1880, el catalanisme elaborarà en un termini prou curt d'una vintena d'anys un conjunt de símbols que havien d'esdevenir un «emblema d'identitat per a marcar la persistència de trets diferenciadors dins d'Espanya», en contra de la voluntat castellanitzadora impulsada pel poder ,

da pel poder i les elits que li donaven suport» (*Les quatre barres*, p. 6). Aquests emblemes, impulsats clarament pel catalanisme, acabaren essent àmpliament compartits, de manera que a l'alçada de la dècada de 1930 ja eren del tot símbols de catalanitat. Unes afirmacions, aquestes, no gaire sorprenents, especialment pel que fa als moments inicials de la transformació, si tenim presents altres treballs de temàtica semblant com els de Joan Lluís Marfany¹¹ –si bé Anguera insisteix prou, sense aturar-se a demostrar-ho gaire, que els promotors eren gent «de diferenciada sensibilitat ideològica i de diversa extracció social».

En definitiva, Pere Anguera ha acumulat prou dades en aquests cinc volums per dibuixar amb claredat la construcció dels símbols que ara tenim per nacionals de Catalunya, usant molt sovint premsa local i comarcal i no només la barcelonina. Ara caldrà anar més enllà de la seva aproximació, molt impressionista, i analitzar les dades amb cura per tal de perfilar el tipus de revista en què són publicades, la seva geografia i fins i tot el context polític, tot per precisar la cronologia i l'abast social de la seva evolució i el procés de selecció que va fer prendre uns elements i no uns altres –com diu Anguera, per què la sardana i no la jota?

Una segona qüestió que crec que es desprèn d'aquests volums és la necessitat d'analitzar amb cura els anys anteriors a l'inici del procés de revisió dels símbols catalans. Predomina en els llibres que comentem la idea, massa clàssica, que al llarg del segle XIX la «personalitat» de Catalunya havia decaïgut i que els seus signes identificadors s'havien oblidat. Però, per posar un exemple, no entenc la prevenció d'Anguera davant la possibilitat que les quatre barres fossin un clar signe identificador de Catalunya abans de 1880 i els seus dubtes que fossin conegudes per part de sectors significatius de la població. Si a mitjan segle XIX (però no abans) hi ha una clara tendència oficial a simplificar els símbols d'Espanya en favor dels de Castella –per exemple traient les cadenes de Navarra i les quatre barres de l'escut reial–, no em sembla que hi pugui haver dubte que a Catalunya les quatre barres continuaven identificant el país com ho demostren els exemples que el mateix Anguera publica: *El Vapor* de 1835, el Joan Cortada de 1838, *Lo Verdader Català* de 1843, i altres.

De la mateixa manera, l'àmbit territorial català continuava essent no només perfectament reconeixible i reconegut, sinó també utilitzat: en la pròpia organització de l'estat (les Capitania General, on hi havia la veritable autoritat del Principat), en les descripcions geogràfiques (llegiu Madoz i mireu-vos els plànols d'Apàrici al segle XVIII i de Dufour al segle

XIX), en les discussions polítiques, econòmiques i periodístiques (la indústria catalana!) i en altres àmbits insospitats com en l'abast territorial d'unes societats de socors mutus que aclarien que donarien assistència mèdica als seus associats fora de la seva ciutat natal «no siendo fuera del Principado»). Certament totes aquestes referències no es posaven pas al servei d'una Catalunya-nació com faria el catalanisme finisecular, però anaven molt més enllà del simple folklore o de les publicacions de saberruts. Dubto molt que sense la clara consciència de grup dels catalans de mitjan segle XIX el catalanisme hagués estat possible –per molt que aquest impliqués després una dràstica relectura d'aquesta mateixa comunitat.

En definitiva, com ens mostra la historiografia recent, els símbols són també història ben real. Els de Catalunya han entrat de fa temps en el territori de l'historiador i només podem fer que lamentar que la prematura mort de Pere Anguera ens hagi privat de més treballs seus en aquest àmbit. ■

NOTES

1. P. ANGUERA, *L'11 de setembre. Història de la Diada (1886-1938)*, Barcelona: Centre d'Història Contemporània de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
2. Article considerat constitucional sempre i quan es refereixi exclusivament a Catalunya «definida como nacionalidad» i integrada en la «indisoluble unidad de la nación española». Aquesta acceptació va tenir tres vots particulars en contra: dos que el consideraven absolutament inconstitucional i un altre plenament constitucional.
3. P. ANGUERA, *Els segadors. Com es crea un himne*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010.
4. J. MASSOT; S. PUEYO I O. MARTORELL, *Els Segadors. Himne nacional de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.
5. M. MILÀ I FONTANALS, *Romancerillo catalán. Canciones tradicionales*, Barcelona, 1882.
6. Clito de l'edició original de 1882.
7. F. ALIÓ, *Cansons populars catalanes*, Barcelona, s.d.
8. P. ANGUERA, *Les quatre barres. De bandera històrica a senyera nacional*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010.
9. P. ANGUERA, *Sant Jordi, patró de Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010.
10. P. ANGUERA, *La nacionalització de la sardana*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010.
11. J.L. MARFANY, *La cultura del catalanisme*, Barcelona: Empúries, 1995.